

تحلیل مداراتی آیت الله خامنه‌ای عنه با مردم بر اساس معارف نهج البلاغه

زینب طیبی^۱ (نویسنده مسئول)

زینب عطااللهی^۲

ژاله سالاری^۳

چکیده

راهبرد مهم برای رسیدن به تمدن نوین اسلامی، الگوگیری از سیره حکومتی معصومین علیهم السلام است. پیروی از شیوه حکومت‌داری معصومین علیهم السلام سبب شده تا جمهوری اسلامی ایران، به رهبری آیت الله خامنه‌ای، مهمترین حکومت اسلامی باشد. نهج البلاغه، اساسنامه حکومت اسلامی ایران، ویژگی تراز مدیریتی حکومت امام علی علیه السلام را مدارا با مردم معرفی کرده است. از مهمترین فضیلت‌هایی که به پیشبرد حکومت‌داری مقام معظم رهبری نیز کمک کرده، مدارای با مردم است. این مقاله با روش تطبیقی و با استفاده از منابع کتابخانه‌ای به رابطه مداراتی رهبر با مردم با استناد به نهج البلاغه پرداخته است. مدارای

۱. استاد یار علوم و قرآن حدیث دانشگاه فرهنگیان، تهران، ایران. Ztayyebi62@gmail.com

۲. طلبه سطح ۴ رشته کلام اسلامی، تربیت مدرس صدیقه کبری ۱۱، قم. www.zfbahary@gmail.com

۳. دانش آموخته، سطح ۳، اخلاق و تربیت اسلامی، فاطمه معصومه علیها السلام بندرعباس

رهبر با مردم یعنی شیوه‌های عاطفی و رفتاری دقیق از نرم خوایی و گذشت که برای دست یافتن به اهداف مهم و عالی، مورد توجه و اجرا قرار می‌گیرد، حتی اگر با تحمل رنج و سختی باشد. همدردی با محبت و ساده‌زیستی، احترام به آراء مردم، مردمی بودن، احترام به آداب و رسوم، عفو و چشم‌پوشی از خطاهای غیر عمد، از جمله این روش‌ها هستند.

کلیدواژگان: مدارا با مردم، نهج‌البلاغه، مقام معظم رهبری، بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی.

مقدمه

مدارا یکی از برجسته‌ترین صفات اخلاقی برای رهبران حکومت اسلامی در رسیدن به اهداف متعالی است. فضیلت مدارا در برخورد با مردم، ملایمت همراه با مهر و عواطف انسانی از زمان پیامبر صلی الله علیه و آله و نزول قرآن، یک اصل اساسی در برنامه‌های اسلام بوده است. در آموزه‌های امیرالمؤمنین علی علیه السلام مدارای رهبران الهی بسیار مورد توجه قرار گرفته است؛ به طوری که ایشان بنیان و اساس سیاست را مدارا می‌دانند. امام علی علیه السلام می‌فرماید: «نِعْمَ الْبَيْتِيَّةُ الرَّفُوقُ؛ رفق و مدارا خوب سیاستی است.» (آمدی، غرر الحکم، جلد ۱، ص ۴۸۲). لازمه روابط لطیف انسانی، ملایمت و نرمی و وسعت نظر و گشادگی و گذشت و تحمل اجتماعی است؛ این به معنای مدهانه و سازش‌کاری در حق و عوام‌زدگی نیست، بلکه رفق و مدارا به معنای یاد شده، رکن اخلاق اجتماعی است که اگر به آن بی‌اعتنایی شود و به درستی مورد توجه قرار نگیرد، نه تنها موجب ظهور اختلالات شدید اجتماعی می‌شود، بلکه سبب تزلزل اعتقادی، دینی و ایمانی جامعه می‌شود.

سیاست، حکومت و مدیریت فارغ از رفق و مدارا راه به جایی نمی‌برد و گرفتار آسیب‌های جدی و اساسی می‌شود. با همین جهت‌گیری است که امیر مؤمنان علی علیه السلام کارگزاران خود را به رفق و مدارا با مردمان فرمان می‌داد و از آنان می‌خواست تا آنجا که جا دارد این گونه عمل کنند و از شدت عمل بپرهیزند. در نظام سیاسی امروزی که از پیچیده‌ترین زمان‌های تاریخی محسوب می‌شود، امام خامنه‌ای سکان حکومت اسلامی را با الگوگیری از سیره معصومین علیهم السلام به دست گرفته است.

سفارش مقام معظم رهبری در بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی توصیه به معنویت و اخلاق است. ایشان جهت دهنده‌ی همه حرکت‌های فردی و اجتماعی را ارزش‌های معنوی چون اخلاص ایثار گذشت و دیگر خلقیات نیکو معرفی کرده‌اند. یکی از خلقیات نیکو مدارای با مردم و در رأس آن مدارای رهبر جامعه با مردم است. در واقع آنچه در طول تاریخ به استناد آیات قرآن سبب پیشرفت و حرکت مردم به سوی معنویت شده است مدارای رهبران با

جامعه است. به این بیان که مدارا و نرمی با مردم از رحمت‌های الهی است که بر رهبران اسلامی ارزانی داشته شده است تا مردم گرد او جمع شوند و با عمل به توصیه‌های اسلام به رشد و تعالی برسند.

به رغم نگارش آثاری مانند پایان‌نامه کارشناسی ارشد «مفهوم‌شناسی رفق و مدارا از دیدگاه قرآن و نهج‌البلاغه» اثر ابوالفضل صیادی که ابتدا مفهوم رفق و مدارا را تبیین نموده است، سپس در آن به برخی عوامل به وجود آوردن مدارا در خانواده و آثار مدارا برخی پیامدهای نبود مدارا اشاره شده است و کتاب «مدارا و مدیریت» در کلام امام علی علیه السلام نوشته علی شیروانی که فرمان امیرالمؤمنین به مالک اشتر مورد بررسی قرار گرفته است و به برخی شیوه‌های مدارای رهبر حکومت اسلامی اشاره شده است؛ اما با وجود تحقیقات متعدد در این زمینه در هیچ تحقیقی سیره مدارای مقام رهبری آن هم به صورت تطبیقی بر نهج‌البلاغه یافت نشد. در این نوشته سعی شده است به این الگوگیری و روش مداراتی ایشان با مردم با توجه به سیره حکومتی امام علی علیه السلام در نهج‌البلاغه به صورت تحلیلی پرداخته شود.

۱. مفهوم شناسی مدارا

مدارا در لغت از دو ریشه «درأ» و «دری» گرفته شده است. اگر از ریشه «درأ» باشد به معنای دفع شر است. اگر از ماده «دری» باشد نظر لغت شناسان عرب متفاوت می‌شود. یک معنا آگاهی و شناختی است که از راه مقدماتی پنهان و غیر معمول به دست می‌آید، مانند اینکه آدمی با تحمل طرف مخالف و برخورد ملایم وی را در کمند محبت خود گرفتار می‌کند. معنای دیگر قصد کردن و به چیزی اعتماد کردن و خواستن و دیگری تلاش و کوشش زیادی برای به دست آوردن چیزی است. (ابن منظور، لسان العرب، ۱۴۱۴، ج ۱۴، ص ۲۵۵). (ابن فارس، معجم مقاییس اللغة، ۱۳۹۹، ج ۲، ص ۲۷۱)

راغب نیز در مفردات درباره مدارا می‌گوید: «دری الدرایة: المعرفة المدركة بضرب من

الحیل، دری الدرایه یعنی شناختی که با به کارگیری نوعی حيله به دست می‌آید. آگاهی پیدا کردن به چیزی با زیرکی. (راغب اصفهانی، مفردات، ۱۴۰۴، ص ۱۶۸) همچنین به معنای سلوک، مماشات و ملایمت، نرمی کردن و با حسن خلق پیش یکدیگر آمدن است. (حسینی دشتی، معارف و معاریف، ۱۳۸۵، ص ۲۵۳) مدارا با هر دو ریشه به معنی دفع شر آن هم با ملایمت و تحمل طرف مخالف همراه با تلاش و سختی است.

در اصطلاح به معنای تحمل رفتارهای نابجای دیگران و چشم پوشی از آن‌ها در زندگی جمعی است. مدارا در کتاب جامع السعادت چنین معنا شده است:

«قرب من الرفق معنی، لأنها ملائمة الناس و حسن صحبتهم و احتمال أذاهم و ربما فرق بينهما باعتبار تحمل الأذى فی المداراة دون الرفق» نزدیک معنی رفق است؛ یعنی در هنگامی که ناگواری از کسی به تو رسد متحمل شوی و به روی خود نیاوری. فرق آن با رفق همین تحمل اذیت است که در رفق این تحمل نیست. این از جمله صفاتی است که آدمی را در دنیا و آخرت به مراتب بلند و درجات ارجمند می‌رساند و اغلب کسانی که در دنیا به مرتبه عظیم رسیدند، از این صفت جلیله است». (نراقی، جامع السعادت، ۱۳۷۸، ج ۱، ص ۳۴۲)

مدارا، عبارت است از آنکه به خاطر دفع مفسده، یا کم کردن آن یا اجتناب از بالا گرفتن آن، از انکار و ممانعت از آن خودداری کنی؛ مدارا گاهی برای دفع شرکسی است که با او سازگاری می‌کنی و گاهی برای آن است که او را به سوی نیکی جلب نمایی. در صورتی که ترس یا عدم امکان تاثیر وجود داشته باشد؛ نرمی و خوش رویی و تحمل آزار طرف مقابل و پاسخ گفتن بدی‌ها با اعمال نیک، مدارا خواهد بود. (بحرانی، سلوک عرفانی در سیره اهل بیت علیهم السلام، ۱۳۷۹، ص ۱۰۲ - ۱۰۱) مدارا به معنای تقیه کردن نیز آمده است یعنی مخالفت با مردم موجب بروز سختی و ناگواری از جانب آنان می‌شود. امام علی علیه السلام می‌فرماید: «دَارِ النَّاسَ تَأْمَنُ غَوَائِلَهُمْ وَ تَسْلَمُ مِنْ مَكَائِدِهِمْ؛ مدارا کن با مردم تا ایمن باشی از مصیبت‌های ایشان و از فکرهای ایشان سالم باشی». «مدارا» در این روایت به معنی تقیه کردن و نرمی کردن

است. (آمدی، غررالحکم، ۱۳۷۸، ج ۱، ص ۳۵۹)

از این رو، مدارای رهبر با مردم یعنی برای رسیدن به اهداف عالی اسلام از جمله تربیت انسان‌ها و جلب آن‌ها به سوی خوبی‌ها و گسترش ارزش‌های اسلامی در همه زمینه‌ها، شیوه‌های حساب شده‌ای از نرم‌خویی و گذشت به کار گرفته شود. اگرچه در بعضی مواقع همراه با سختی و رنج است ولی هدف عالی آن را برای رهبر قابل تحمل می‌کند. این صفت از فضایل اخلاقی رهبر جامعه به شمار می‌رود به طوری که قرآن و روایات به ویژه نهج‌البلاغه بسیار به آن سفارش کرده‌اند.

۲. شیوه‌های مدارا

حکومت اسلامی ایران پس از معصومین علیهم‌السلام یکی از موفق‌ترین حکومت‌های اسلامی است. این حکومت به رهبری آیت الله خامنه‌ای با الگوگیری از امام علی علیه‌السلام مدارا با مردم را در حکومت یک اصل برای رسیدن به اهداف عالی اسلام قرار داده است. اگر رهبر یک جامعه در قلب مردم نفوذ کند به راحتی می‌تواند آنان را تحت تأثیر قرار دهد. حاکمان با قدرت اخلاقی چنان در دل و جان‌ها نفوذ خواهند کرد که مردم مشتاقانه و با میل رغبت طبق ملاک و معیار قوانین در جامعه عمل خواهند کرد. (خدمتی، قدرت در مدیریت اسلامی، نشریه پژوهش‌های مدیریت راهبردی، ۱۳۸۵) با توجه به معنای مدارا شیوه‌های مختلفی برای اجرای مدارا با مردم وجود دارد. انواع روش‌ها با رجوع به منابع دینی نظیر نهج‌البلاغه و سیره حکومتی امام خامنه‌ای در قالب عناوین زیر قابل بررسی است:

۱.۲. شیوه‌های عاطفی

در اینجا مناسب است به برخی شیوه‌های مداراتی مقام معظم رهبری با استناد به نهج‌البلاغه پرداخته شود.

۱۱.۲. همدردی با محبت و ساده زیستی

یکی از شیوه‌های مدارای امام علی علیه السلام همدردی کردن همراه با محبت و انتخاب زندگی ساده در حد طبقات پایین جامعه است. امیر بیان، در توصیه مالک اشتر به مصر می‌فرماید: «اخْلِطِ الشَّدَّةَ بِضَعْفٍ مِنَ اللَّيْنِ وَ اُرْفُقْ مَا كَانَ الرَّفْقُ اُرْفُقًا» سختگیری را با آمیزه‌ای از نرمی درهم آمیز، آنجا که نرمی و مدارا بهتر است نرمش داشته باش (نهج البلاغه: نامه ۵۳). همدردی با مردم باید همراه با محبت و رحمت باشد تا بتواند اثر مطلوب بر جامعه بگذارد. حضرت علی علیه السلام رفق و مدارای با مردم را به روش همدردی با مردم را در نامه‌ها و خطب‌های خود خطاب به فرمانروایان گوشزد می‌نماید.

به عنوان نمونه امام علی علیه السلام در عهد نامه مالک اشتر می‌فرماید: «وَأَشْعِرْ قَلْبَكَ الرَّحْمَةَ لِلرَّعِيَّةِ وَ الْمَحَبَّةَ لَهُمْ وَ اللَّطْفَ بِهِمْ؛ مهربانی و محبت و لطف به رعیت را شعار قلب خود قرار ده.» (نهج البلاغه: نامه ۵۳) انتخاب این تعبیر اشاره به این است که باید قلب تو مستقیماً با رحمت و محبت و لطف نسبت به رعایا در همراه با کرامت باشد. (محمودی، اصول ایجاد همدلی ملت با دولت از منظر نهج البلاغه با تطبیق بر نهج البلاغه، ۱۳۹۵) امام علی علیه السلام برای اینکه مالک را به حکومت بر دل‌ها تشویق کند دستور رحمت و محبت و لطف را درباره رعایا صادر می‌کند. آن‌گاه بهترین دلیل را برای دستور خود بر می‌گزیند یا اکثریت مسلمانند و می‌دانیم اسلام هر مسلمانی را برادر مسلمان می‌داند و یا اقلیتی هستند که با مسلمین زندگی مسالمت‌آمیز دارند و آن‌ها انسانند و انسان نسبت به انسان باید نهایت محبت را داشته باشد. (مکارم شیرازی، پیام امام امیر المؤمنین علیه السلام، ۱۳۷۵: ۳۷۹)

امام علی علیه السلام با اصرار والی را به ایجاد روابط حسنه با مردم ترغیب می‌کند. با این نوع کلام در حاکم یک نوع مسئولیت و همدردی ایجاد می‌کند که در آن خشونت و کینه توزی و انتقام راه ندارد. حاکمی که قدرت به دست گرفته را از خدا می‌ترساند، از والی حکومت که قدرت عفو و انتقام در دست اوست، همه‌ی اعمال ریز و درشت او را با شاهد می‌خواهد. این سیاست امام می‌تواند سرمشق و الگو برای سیاستگذاران در حکومت اسلامی باشد. (گروهی از اندیشمندان، ص ۴۵)

امیر بیان خود در عهد حکومت به نازلترین وجه زندگی می‌کند تا همدردی با محرومان تاریخ را عملی کند و بدین‌گونه از فشار روحی آنان بکاهد. امام علیه السلام می‌فرماید: «وَاللَّهِ لَقَدْ رَقَعْتُ مِدْرَعَتِي هَذِهِ حَتَّى اسْتَحْيَيْتُ مِنْ رَاقِعِهَا (نهج البلاغه: خطبه/ ۱۵۹) به خدا سوگند آن قدر این پیراهن پشمینه خود را وصله زده ام که از وصله کننده اش حیا می‌کنم. در این خطبه به برخی از احوال خود با تاسی به ساده زیستی پیامبر π اشاره می‌کند. (ابن میثم، شرح نهج البلاغه، ج ۳، ص ۵۲۴)

مدارا با مردم در حکومت امام خامنه‌ای به پیروی از مولی‌الموحدين امیرالمؤمنین علی علیه السلام همدردی با مردم از طریق ساده زیستی و محبت به آنان است. ایشان حکومتی را موفق می‌داند که درد مردم را احساس کند. مقام معظم رهبری در بیانیه گام دوم انقلاب خطاب به حکومت‌ها فرمودند: «مسئولین ابتدا باید خودشان رفتارهای اخلاقی و معنوی داشته باشند.»

(بیانیه گام دوم انقلاب ۱۳۹۷/۱۱/۲۲،

<https://farsi.khamenei.ir/message-content?id=41673>)

مقام معظم رهبری در تمامی ابعاد زندگی خویش، خانواده و اطرافیان‌شان همواره بر ساده زیستی تاکید دارند؛ کسانی که از نزدیک با زندگی معظم له ارتباط و رفت و آمد دارند ساده زیستی ایشان را حتی در سطح پایین‌ترین اقشار جامعه تأیید می‌نمایند به گونه‌ای که حتی در میان مخالفین منصف نظام هم هیچ‌گونه ابهام و شایعه خلافی در این زمینه وجود ندارد. مقام معظم رهبری هم شدیداً خود به مسأله ساده‌زیستی پایبندند و هم سایر مسئولین را به رعایت این امر مهم توجیه نموده و می‌فرمایند: «مسئول در جمهوری اسلامی، یک محدود وظایفی را باید رعایت کند. زندگی، نوع غذا و مصرف او و اعضای خانواده‌اش باید شبیه ضعفای مردم باشد و در این صورت است که مردم او را از خود و خود را هم راه او می‌دانند.» (یوسفیان، ساده زیستی روحانیت، ۱۳۸۶)

تمام طبقات درک کند و همراه و همدرد آنان باشد. وقتی مردم حاکم را از خود بدانند،

ارتباط قلبی و روحی با او برقرار می‌کنند و گام‌های مهمی به سوی ارزش‌های اخلاقی و پیشرفت جامعه برداشته می‌شود. از این‌رو حکومت کردن بر دل‌ها و جان‌ها موفق‌تر خواهد بود؛ زیرا امام مسلمین هدایت الهی دارد و از هرگونه استبداد و تکبر به دور است. او بر قلب‌ها حکومت می‌کند و هر کسی ولایت او را بپذیرد از رحمت و مدارای او بهره‌مند خواهد شد.) همان)

۲.۱.۲. گشاده‌رویی و خوش‌رفتاری

برخی از فضایل اخلاقی مکمل دانش و اندیشه است که نرم از جمله آن است. خصلت نیکوی گشاده‌رویی از لوازم ضروری مدیریت اسلامی است فردی که از آن بهره‌مند نباشد نمی‌تواند مدیر موفق باشد. مدیر موفق به اکسیر محبت از جانب خدا و بندگان مؤمن نیاز دارد و این مهم از خصلت گشاده‌رویی به دست می‌آید. حکومت بر دل‌ها بسیار کارسازتر از حکومت بر بدن‌ها است. (آخوندی، ۱۳۸۲، ص ۱۰۳) خوش‌رفتار بودن و گشاده‌رو بودن یکی دیگر از شیوه‌های مدارای با مردم در سیره امام علی علیه السلام است. امیرالمؤمنین علی علیه السلام می‌فرماید: «الْمُدَارَاةُ أَحْمَدُ الْخِلَالِ» مدارا کردن با مردم ستوده‌ترین خصلت‌ها است. (آمدی، غررالحکم، ۱۳۸۷: ۴۷/۱) یکی از معانی مدارا این است که با مردم به نرمی رفتار کند و با اخلاق خوش از رفتارهای خلاف وی چشم‌پوشی کند. (آقا جمال خونساری، شرح غررالحکم، ۱۳۶۶: ۳۴۷/۱)

امیرالمؤمنین علیه السلام رهبر یک جامعه سیره خود را این‌گونه بازگو می‌فرماید: «من برای شما همنشین خوبی بودم، با کوشش همه جانبه‌ام شما را از هر سو حفظ کردم و از بند ذلت و حلقه‌های ستم‌رهایی دادم». (نهج البلاغه، خطبه ۱۵۸ از جمله سفارش‌های آن حضرت توصیه به کارگزاران حکومتی درباره گشاده‌رویی بوده است: «فَاخْفِضْ لَهُمْ جَنَاحَكَ وَ أَلِنْ لَهُمْ جَانِبَكَ وَ أْبْسِطْ لَهُمْ وَجْهَكَ... با مردم فروتن و نرم‌خو و گشاده‌رو باش، همه را به یک چشم و نظر بین تا بزرگان بر تو، طمع حیف و میل نبندند و ضعیفان از عدالتت مأیوس نشوند». (نهج البلاغه: نامه ۲۷) امام علی علیه السلام به عبد الله بن عباس در جایگاه حکومتی نیز

فرموده است: «در برخورد با مردم و در نشستن با ایشان و داوری میان آنان گشاده‌رو باش، از خشم حذر کن، که آن سبک‌سری و انگیزه شیطانی است. (نهج‌البلاغه: نامه ۷۶/۱)»

سیره رهبر عظیم انقلاب اسلامی ایران نیز در برخورد با همه افراد و مردم همراه با گشاده‌رویی و خوش‌رفتاری بوده است. این سیره قرآنی در عمل و هم در گفتار ایشان آشکار است. مقام معظم رهبری می‌فرماید: «بایستی با مهربانی برخورد کرد؛ منتها مهربانی بدون ضعف و نرمش قدرتمندانه. نه این‌که انسان آن قدر لین باشد که هر چه گفتند قبول کند و بپذیرد، مقصود این است که آن برندگی را با نرمش همراه کند؛ مثل تأثیری که قطرات آب بر روی سنگی می‌گذارد که با همان لین طبیعی خودش، آن قدر روی سنگ می‌چکد که سنگ را تحت تأثیر قرار می‌دهد و گود می‌کند. لین به این معنا؛ با آنها با نرمش، با محبت و با مدارا عمل شود». (بیانات در دیدار نمایندگان نهاد نمایندگی ولی فقیه در دانشگاهها ۱۶/۱۳۷۶/۷) (<https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=24769>)

این سیره و روش برگرفته از الگوی قرآنی و سیره معصومین علیهم‌السلام است: «وَلَوْ كُنْتَ فَظًّا غَلِيظَ الْقَلْبِ لَانْفَضُّوا مِنْ حَوْلِكَ» (آل عمران / ۱۵۹) اگر با غلظت و شدت بودی از گرد تو پراکنده می‌شدند». نرمش و ملایمت سکوی پرش بزرگی برای دستیابی به اهداف والای الهی است، رمز موفقیت پیامبر اسلام صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم در تسخیر قلوب و آنچه موجب گرایش مردم به او شد، اخلاق و نرمی و تواضع او بود. (مکارم شیرازی، اخلاق اسلامی در نهج‌البلاغه، ۱۳۸۵: ۱۴۵-۱۴۴؛ بناری و امینی، روش عاطفی در تربیت اصلاحی از دیدگاه احادیث، ۱۳۹۹)

۳.۱.۲. قدردانی از مردم

یکی از روش‌های مدارای با مردم تلاش برای همراه کردن آنها با حکومت از طریق تشکر و قدردانی از آنها است. در مواردی که مردم پای ارزش‌های اسلامی می‌ایستند و در میادین مبارزات سخت و نرم حاضر می‌شوند، اگر رهبر از آنان قدردانی کند در واقع پایداری آنها را در راه مبارزه با دشمن و دفع مفسده‌ها تقویت می‌کند. از این رو در سیره معصومین علیهم‌السلام این روش مداراتی بسیار مشاهده می‌شود. امام علی علیه‌السلام تشکر و قدردانی از اهل کوفه پس از

پیروزی بصره را این گونه بیان می‌کند. «ای اهل کوفه، خدا از جانب خاندان پیامبرتان نیکوترین پادشاه‌های بی‌مانند به شما دهد، چنان پاداشی که به فرمانبران و سپاسگزاران نعمت و بخشش خویش می‌دهد، چه فرمانم را شنیدید و پیروی کردید و خوانده شدید و پذیرفتید. (نهج البلاغه: نامه ۲) در کلامی دیگر می‌فرماید: «إِذَا قَصْرَتْ يَدُكَ بِالْمُكَافَاتِ فَأَطْلُ لِسَانِكَ بِالشُّكْرِ؛ هرگاه دستت از کیفر و مکافات کوتاه باشد زبانت را به شکرگذاری دراز کن». (آمدی، غررالحکم، ج ۱، ص ۳۱۵).

انسان با راهنمایی فطرت و دین در می‌یابد که قدردانی و تشکر از کسانی که به وی نیکی کرده‌اند بسیار ضروری است. از سوی دیگر خداوند به عنوان یگانه مدبر جهان از کمترین خوبی کوچکتین موجود سپاسگزاری می‌کند. خصلت ارزشمند تشکر و قدردانی از دیگران باید به صورت ملکه در مدیر اسلامی تجلی کند. (آخوندی، اخلاق مدیریت، ۱۳۸۲: ۱۰۳) مدارا به معنای توجه به دیگران و یادگیری از آنان، ارزشمند شمردن تفاوت‌ها، پل زدن روی شکاف‌های فرهنگی، نپذیرفتن اندیشه‌های قالبی غیر منصفانه، است. مدارا یعنی پیامد انسانیت هر انسان، ارج نهادن به توانایی زندگی و اجازه دادن دیگران برای زندگی است (ر. ک: علمی، مفهوم و جایگاه مدارا در حکومت از دیدگاه امام علی علیه السلام، نشریه پژوهش‌های نهج البلاغه، ۱۳۹۴: ۶۸) توجه به این معنا در مدارا تشکر و قدردانی کردن از مردم نوعی نرم‌خویی و ملایمت نشان دادن است.

امام خامنه‌ای موارد متعددی برای تشویق مردم در جهت مقاومت در جبهه‌های مقابله با دشمن از حضور به موقع و موثر ایشان قدردانی می‌کنند. از جمله این موارد حضور در انتخابات، حضور در راهپیمایی‌ها، حضور در جبهه‌های جنگ، سخت و... است. ایشان برای حضور پرشکوه در انتخابات به طور مستقیم از مردم اینچنین تشکر می‌کنند: «خود را موظف می‌دانم که از ملت عظیم الشانمان، به خاطر حضور مؤمنانه و جدی و همه‌گیر خود در انتخابات چه در مرحله اول و چه در مرحله دوم تشکر کنم و به آن‌ها عرض کنم که همین روحیه ایمان و حضور در صحنه‌های اساسی و حیاتی کشور است که کشور و انقلاب

و اسلام و عزت و شرف و آبروی شما را در دنیا حفظ کرده است». (بیانات رهبری در اعضای ستاد انتخابات، ۱۳۷۱/۲/۲۳) ([https://farsi.khamenei.ir/speech-\(content?id=2617](https://farsi.khamenei.ir/speech-(content?id=2617)

معظم له علاوه بر اینکه خود از مردم تشکر و قدردانی می‌کنند به مسئولین نیز گوشزد می‌نمایند که این روش مداراتی مؤثر را انجام دهند. معظم له می‌فرماید: «مسئولان باید قدردان مردم باشند. حضور مردم، آمادگی مردم، نعمت بسیار بزرگی است که همه باید قدردان آن باشیم. مسئولان نیت خدمتگزاری خالص داشته باشند.» (بیانات رهبری در اجتماع مردم کرمانشاه، ۱۳۹۰/۷/۲۰) ([https://farsi.khamenei.ir/speech-\(content?id=17510](https://farsi.khamenei.ir/speech-(content?id=17510)) تشکر و قدردانی حاکمان از مردم از نوعی نرم خوبی، ملاحظت و مدارای با مردم محسوب می‌شود.

۴.۱.۲. احترام به آداب و رسوم

یکی از روش‌های عاطفی مدارا با مردم احترام به آداب و رسوم سنتی آنها است. اگر حاکم جامعه به سنت‌هایی که با اصول اسلام مخالف نیست احترام بگذارد و در این زمینه با مردم همراهی کند این همراهی اثرات مثبتی برای پیروی مردم از حاکم جامعه و پذیرش دین او خواهد داشت. در واقع کوتاه آمدن در این موارد برای رشد دادن افراد جامعه به سوی فضایل اخلاقی و انسانی است. اگر مردم این همراهی را حس کنند، دل‌هایشان برای پذیرش دستورات فطری و الهی رهبران آماده می‌شود. برای مثال سنتی چون مهمان‌نوازی در میان عرب مرسوم بوده و پیامبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هم به آن احترام گذاشت و رنگ الهی و معنوی به آن داد. حضرت علی عَلِيٌّ در مورد اهمیت احترام به سنت‌ها می‌فرماید: «وَلَا تَنْقُضْ سُنَّةَ صَالِحَةٍ عَمَلٌ بِهَا صُدُورُ هَذِهِ الْأُمَّةِ، وَاجْتَمَعَتْ. بِهَا الْأُلْفَةُ، وَصَلَحَتْ عَلَيْهَا الرَّعِيَّةُ (نهج البلاغه: نامه ۵۳)؛ سنن درست و صالحی که گذشتگان و پیشتانان متشخص این امت پذیرفته‌اند و به آن عمل کرده‌اند نقض نکن، سنت‌هایی که باعث الفت و اتحاد و

هماهنگی مردم و سازنده و مفید برای امت است». قطع نظر از منافع و نتایج سازنده سنن، نقض و نفی سنتهای مفید و مطلوب و محبوب، روحیه مردم را جریحه دار و عواطف آنان را علیه ناقض سنت تحریک می‌کند». (گروهی از اندیشمندان، اصول و شیوه‌های حکومت داری در نهج البلاغه، ۱۳۶۸: ۵۰)

مقام معظم رهبری هم در راستای مدارای با مردم به سنت‌های آنها احترام می‌گذارد در کلام خود از آنها تقدیر می‌کند، از این رواحترام به عید نوروز و گفتن تبریک روز طبیعت، سلوک مقام معظم رهبری در احترام به سنت پسندیده مردم است. ایشان می‌فرماید: «سنت درخت‌کاری، خیلی سنت خوبی است. کار ما که درخت می‌کاریم، یک کار نمادین است. ما یک درخت می‌کاریم، معنایش این است که جوانها که چندین برابر نیروی یک آدم پا به سن گذاشته‌ای مثل ما در آنها وجود دارد و نشاط بیشتری دارند، تعداد بیشتری درخت بکارند و مردم عزیز کشورمان عادت کنند به سنت ایجاد این وسیله‌ی حیات. درخت و گیاه، مظهر حیات و زندگی است. (بیانات رهبری، روز درختکاری، ۱۳۸۸/۱۲/۱۸).
(<https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=8990>)

عید نوروز از اعیاد مربوط به ایران باستان است؛ امام خامنه‌ای به این رسم ایران نیز احترام می‌گذارد و می‌فرماید: «عید نوروز هم حقیقتی است. ما با عید نوروز موافقیم. کسی خیال نکند که عید نوروز از لحاظ اسلامی چیز بدی است؛ هرکس چنین تصویری بکند، واقعاً اشتباه کرده است عید نوروز چیز خوبی است؛ ... بنده صددرصد با عید نوروز و با جشن گرفتن این ایام موافقم». (بیانات رهبری در دیداران مدیران صدا و سیما، ۱۳۷۰/۱۲/۷). (<https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=2598>) بنابراین تطبیق دو سیره حکومتی امام معصوم علیه السلام و رهبر معظم انقلاب نشان می‌دهد چگونه رهبر انقلاب اسلامی در احترام به سنت‌ها با وجود مخالفت‌ها تلاش کرده است به روش مداراتی امام علی علیه السلام عمل کند.

۲.۲. شیوه‌های رفتاری

برخی شیوه‌های رفتاری امام علی علیه السلام و مقام معظم رهبری در مدارا با مردم به شرح ذیل است.

۲.۲.۱. رسیدگی به وضعیت محرومان (فقرزدایی)

یکی از جلوه‌های رفتاری مدارای با مردم رسیدگی به حال محرومان و مستضعفان است. این نوع مدارا در سبک زندگی همه معصومین علیهم السلام به ویژه حکومت امام علی علیه السلام از اصول مهم در حکومت داری بوده است. در واقع آنچه سبب می‌شود تا مدارای با مردم در قالب عمل و رفتار شکل گیرد، رسیدگی به حال نیازمندان جامعه است. این ملاحظت و نرمی در رهبران الهی سبب نفوذ در دل‌ها می‌شود و ارزش‌های اخلاقی چون گذشت ایثار را در میان افراد جامعه گسترش می‌دهد. با این نوع مدارا مردم به اسلام و دستورات آن متمایل می‌شوند و طعم شیرین عدالت را می‌چشند.

امام علی علیه السلام از مهمترین شرایطی را که برای فرماندهان لشکر ضروری می‌شمرد آن است که در برابر زورمندان، قوی و محکم و در برابر ضعیفان مهربان و ملایم باشند: «يُرَافُ بِالضَّعْفَاءِ وَ يَنْبُو عَلَى الْأَقْوِيَاءِ». (نهج البلاغه: نامه ۵۳). رسیدگی به حال نیازمندان در دستور کار حکومتی معصوم علیه السلام است. امام علی علیه السلام می‌فرماید: «وَاجْعَلْ لِذَوِي الْحَاجَاتِ مِنْكَ قِسْمًا تُفْرَغُ لَهُمْ فِيهِ شَخْصَكَ وَ تَجْلِسُ لَهُمْ مَجْلِسًا عَامًّا فَتَتَوَاضِعُ فِيهِ لِلَّهِ الَّذِي خَلَقَكَ وَ تُقْعَدُ عَنْهُمْ جُنْدَكَ وَ أَعْوَانَكَ مِنْ أَحْرَاسِكَ وَ شُرَطِكَ حَتَّى يَكَلِمَكَ مُتَكَلِّمُهُمْ غَيْرَ مُتَتَعَبٍ» قسمتی از وقت خود را به نیازمندان و مسکینان اختصاص ده و در آن هنگام، خود را برای رسیدگی به حاجاتشان آماده ساز و در مجالس عمومی بنشین و درهای آن را به روی هیچ کس نبند و به کارشان رسیدگی کن» (نهج البلاغه: نامه ۵۳). مولی الموحدين علی علیه السلام وقتی قیس بن سعد بن عباد را به استناداری مصر گماشت، به وی چنین نگاشت: «وَ اَرْفُقْ بِالْخَاصَّةِ وَ الْعَامَّةِ فَإِنَّ الرِّفْقَ يَمُنُّ» (ثقفی، الغارات، ۱۴۱۰: ۱/۱۲۷) نسبت به خواص و عموم مردم رفق پیش گیر که رفق میمنت دارد».

فقرزدایی، رسیدگی به فقرا و تلاش برای رفع نیاز محرومین یکی از دستورات اُکید اسلام و از نکات مورد توجه رهبر انقلاب است. آیت الله خامنه‌ای رفع فقر در جامعه‌ی اسلامی را صرفاً وظیفه‌ای حاکمیتی نمی‌داند و همواره بر مشارکت آحاد مردم در این مسئله‌ی مهم تأکید داشته‌اند. (آل اسحاق و دیگران، مستضعفان از منظر امام خامنه‌ای (مدظله العالی)؛ دکترین، اهداف و سیاست، ۱۳۹۴) یکی از مهم‌ترین دغدغه‌های امام خامنه‌ای در جامعه‌ی اسلامی «رفع فقر» و «رسیدگی به فقرا و نیازمندان» است. ایشان می‌فرماید: «هر کاری در کشور صورت می‌گیرد، باید با هدف رفع فقر و محرومیت و ایجاد رونق در زندگی عموم مردم باشد. در چنین فضایی است که مردم می‌توانند به اهداف والای نظام اسلامی دست پیدا کنند». (بیانات رهبری، مردم شهرستان جیرفت ۱۳۸۴/۲/۱۷) (https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=3287)

مقام معظم رهبری رسیدگی به محرومان را در سرلوحه اقدامات و برنامه‌های خود به عنوان رهبر اسلامی جامعه قرار داده‌اند. علاوه بر آن در زمان‌های مختلف و مکرر به مسئولین نیز گوشزد می‌نماید. آیت الله خامنه‌ای در خطبه‌های نماز جمعه‌ی تهران می‌فرماید: «مسئولان دولتی باید بدانند، فلسفه‌ی وجود آنها مردم‌اند. تمام همت خودشان را باید به کار ببرند برای آسایش مردم و مردم یعنی اکثریت مردم. آن‌هایی که احتیاج به مراقبت و حمایت دارند؛ یعنی محرومان، ستم‌دیدگان، از پافشاری‌ها، محتاجان». (بیانات مقام معظم رهبری، خطبه‌های نماز جمعه، ۱۳۶۱/۳/۱۴) (https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=1518)

ایمان در انسان سخت و سنگ راه نمی‌یابد و با قلب بسته و تنگ نمی‌سازد و با خشونت و قساوت نمی‌ماند. امام باقر علیه السلام فرمود: «إِنَّ لِكُلِّ شَيْءٍ قُفْلًا وَ قُفْلُ الْإِيْمَانِ الرِّفْقُ؛ (کلینی، کافی، ۱۴۰۷، ج ۲، ص ۱۱۸) برای هر چیزی قفلی است و قفل ایمان رفق است». مدار کردن با مردم عامل نشان دهنده‌ی حفظ ایمان است. از این رو هر که با مردم بیشتر مدارا کند و حال آنها به نیاز آنها را در نظر بگیرد و در رفع مشکلاتشان تلاش نماید، از ایمان

قوی تری برخوردار است.

۲.۲.۲. مردمی بودن

یکی از کارآمدترین ابزارها در هدایت و رهبری جامعه تحمل و مدارا است که در روابط و اداره‌ی جامعه نقش به‌سزایی دارد. (علمی، «مفهوم و جایگاه مدارا در حکومت از دیدگاه امام علی علیه السلام»، ۱۳۹۴) یکی از روش‌های مدارا در حکومت امام علی علیه السلام، مردمی بودن ایشان است. به عنوان نمونه امیرمؤمنان همه روز صبح در بازارهای کوفه، گردش می‌کرد. مردمی بودن نه تنها در سلوک خود ایشان آشکار بوده بلکه از دستورهای ایشان به کارگزاران نیز بوده است.

امام علی علیه السلام در نامه‌ای به قثم بن عباس، کارگزار امام بر مکه فرمودند: «وَاجْلِسْ لَهُمُ الْعَصْرَيْنِ فَأَفْتِ الْمُسْتَفْتِيَّ وَ عَلِمِ الْجَاهِلَ وَ ذَاكِرِ الْعَالِمَ وَ لَا يَكُنْ لَكَ إِلَى النَّاسِ سَفِيرٌ إِلَّا لِسَانُكَ وَ لَا حَاجِبٌ إِلَّا وَجْهُكَ وَ لَا تَحْجَبَنَّ ذَا حَاجَةٍ عَنْ لِقَائِكَ بِهَا (نهج البلاغه: نامه ۶۷) در بامداد و شامگاه در يك مجلس عمومی با مردم بنشین. آنان که پرسش‌های دینی دارند با فتواها آشنایشان بگردان و ناآگاه را آموزش ده و با دانشمندان به گفتگو پرداز. پیام‌رسانی جز زبانت و دربانی جز چهره‌ات وجود نداشته باشد و هیچ نیازمندی را از دیدار خود محروم مگردان.

از نظر امیر بیان علیه السلام مردمی بودن زمانی رخ می‌دهد که حاکم هم وقت کافی برای دیدار مردم قرار دهد و هم بدون محافظ و با حالت فروتنی در میان مردم ظاهر شود؛ مبادا افراد از ترس و نگرانی با فرد مسئول مشکلات خود را بیان کنند. (نهج البلاغه: نامه ۵۳) از دیگر ویژگی مردمی بودن یک حاکم گشاده رو بودن و دوری از خشم و غضب است. «سَعِ النَّاسِ بِوَجْهِكَ وَ مَجْلِسِكَ وَ حُكْمِكَ وَ إِيَّاكَ وَ الْغَضَبِ فَإِنَّهُ طَيْرَةٌ مِنَ الشَّيْطَانِ» در برخورد با مردم و در نشستن با ایشان و داوری میان آنان گشاده‌رو باش، از خشم حذر کن که آن سبکسری و انگیزه شیطانی است.». (نهج البلاغه: نامه ۷۶).

عالی‌ترین دستور معاشرت و برخورد با مردم را امام علی علیه السلام بیان کرده است: «طوری با مردم برخورد کنید که اگر از دنیا رفتید به حاشما گریه کنند و اگر زنده هستید با میل و رغبت به سوی شما رغبت کنند (نواب لاهیجی، شرح نهج البلاغه، بی‌تا: ۲۹۳). با مردم بودن به این معناست که حتی اگر فردی در جایگاه مهم قرار داشته باشد مردم او را دوست و برای دیدن او اشتیاق داشته باشند. در عهدنامه مالک اشتر نیز آمده است: «نهان بودن رهبران، نمونه‌ای از تنگ‌خویی و کم‌اطلاعی در امور جامعه است». (مغنیه، در سایه سار نهج البلاغه، ۱۳۸۷: ۵۸۶).

رهبر معظم انقلاب، در زلزله بم، با لباس شخصی و به صورت ناشناس در بین مردم حضور پیدا و مراحل اسکان و رسیدگی به زلزله‌زدگان را از نزدیک بازدید کردند. ایشان می‌فرماید:

«مردمی بودن حکومت هم یکی دیگر از ارزشهایی است که حاکمیت اسلام و معارف اسلامی به این مملکت هدیه کرده است. مردمی بودن، ارزشی بالاتر از انتخاب شدن به وسیله‌ی مردم است. بعضی افراد ممکن است در یک نظام دموکراتیک، به شکل دموکراتیک هم انتخاب شوند؛ اما با مردم رابطه‌ای نداشته باشند. این‌ها مردمی نیستند. در کشور اسلامی ما، مردمی بودن یک ارزش است. رئیس‌جمهور مردمی است؛ مسئولان مردمی‌اند و می‌خواهند مردمی باشند. هر کس بیشتر به مردم نزدیک باشد، بیشتر احساسات مردم را درک کند و بیشتر با مردم احساس و ابراز همدردی کند». (بیانات رهبری، دیدار با جوانان، ۱۳۷۹/۲/۱) (<https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=3003>)

یکی از کمالات آیت الله خامنه‌ای، سر زدن ایشان به خانه‌های شهیدان است. (جمعی از نویسندگان، امامت و رهبری، ۱۳۸۱: ۱۲۳). از دغدغه‌های مهم مقام معظم رهبری مردمی بودن مسئولان بوده است. به طوری که چندین بار در بیانات ایشان دیده می‌شود. به عنوان مثال در دیدار فرماندهان و کارکنان نیروی هوایی ارتش می‌فرماید: «یکی از بزرگ‌ترین امتیازات نظام جمهوری اسلامی مردمی بودن این نظام است؛ انقلاب، انقلاب مردمی است.

در همه‌ی برنامه‌ها بایستی مردم در درجه‌ی اوّل قرار بگیرند» (بیانات رهبری در جمع کارکنان نیروی هوایی، ۱۳۹۶/۱۱/۱۹) (<https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=38872>)

مقام معظم رهبری درباره روحیه‌ی مردمی داشتن به مسئولان می‌فرماید: «روحیه‌ی مردمی بودن و انس با مردم، تماس با مردم، نزدیک پای صحبت مردم نشستن؛ راه‌هایی باز کردن که گذرگاهی باشد برای تماس با متن زندگی مردم، این یکی از آن کارهای بسیار مثبت است، رفتن به خانه‌ی مردم، رفتن منزل شهدا راهی برای تماس‌های گوناگون مردم؛ این‌ها خیلی مهم است. این کارها روحیه‌ی مردمی بودن و شناخت مردم را در انسان حفظ می‌کند و نگه می‌دارد». (بیانات رهبری در دیدار اعضای دولت، ۱۳۹۴/۶/۴) (<https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=30598>)

۳.۲.۲. عفو و چشم‌پوشی از خطاهای غیر عمد

یکی از شیوه‌های مدارای در سیره ائمه معصومین علیهم‌السلام دبه ویژه پیامبر اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم با مردم چشم‌پوشی از خطاهای غیر عمد آنان است. اگرچه تحمل بعضی خطاها اذیت‌کننده و بسیار سخت است؛ اما برای پیشرفت و آرامش جامعه لازم است تا رهبران از این خطاها چشم‌پوشی‌کنند. انسان‌ها در جامعه تحت ولایت حاکمان ممکن است کم و بیش در رفتارهای خود دچار کم و کاستی و یا لغزش غیر عمدی شوند. لازمه‌ی کمال بخشی به افراد تحت ولایت یک رهبر زدودن عیب و نقص‌های مجموعه تحت امر آن رهبر است. یکی از روش‌های برطرف کردن عیب‌های مردم پوشاندن و تدبیر در عفو آنان است. (آخوندی مصطفی، اخلاق مدیریت، ۱۳۸۲: ۱۱۳).

دستور عفو و بخشش خطاها از قرآن کریم است: «وَإِنْ تَعَفُّوا وَتَصْفَحُوا وَتَغْفِرُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ» (تغابن: ۱۴) و اگر چشم‌پوشی کنید و سرزنش کردن آنان را ترک نمایید و از آنان بگذرید؛ خدا بسیار آمرزنده و مهربان است». امام علی علیه‌السلام در عهد نامه مالک اشتر می‌فرماید: «فَاعْطِهِمْ مِنْ عَفْوِكَ وَ صَفْحِكَ مِثْلَ الَّذِي تُحِبُّ أَنْ يُعْطِيَكَ اللَّهُ مِنْ عَفْوِهِ؛ پس

همان گونه که علاقه داری خداوند بخشش و چشم پوشی را به تو عنایت نماید، رعیت را مورد عفو و چشم پوشی قرار بده» (شریف الرضی، نهج البلاغه، ۱۳۷۲، نامه / ۵۳). رفتارهای سیاسی امیرالمؤمنین علیه السلام نشان دهنده‌ی مدارای ایشان با مخالفان خود، حتی با دشمنان خودش است. تحمل سه جنگ در دوران حدود پنج سال حکومت، بعد از این بود که همه‌ی مداراهای لازم انجام گرفته بود. امیرالمؤمنین علیه السلام کسی نبود که بدون رعایت مداراهای لازم با مخالفان، اول دست به شمشیر ببرد. (بیانات رهبری در خطبه‌های نماز جمعه، ۱۳۸۸/۶/۲۰). (<https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=8033>)

در نظام اسلامی، رهبری جامعه بر عهده با تقواترین و تواناترین فرد نسبت به اداره‌ی امور قرار می‌گیرد. رهبر، عبد مخلص خدا قلبش سرشار از رحمت، محبت و لطف نسبت به مردم است. (جمعی از نویسندگان، ۱۳۸۱، ص ۹). عفو و بخشش هم در گفتار و هم در سلوک و رفتار رهبر انقلاب اسلامی دیده می‌شود. امام خامنه‌ای می‌فرماید: «از اختلاف‌های کوچک برادران راحت صرف نظر کردن و با دشمنان ذره ذره را به حساب آوردن است: «أَذِلَّةٌ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ» (مأئده: ۵۴). در مقابل مؤمنین، فروتن باشید و خودتان را ذلیل بگیرید. این، با شاخ و شانه کشیدن با همدیگر، نمی‌سازد. این، با محبت و گذشت و مدارا ایجاد می‌شود». (بیانات رهبری در دیدار اقشار مختلف مردم، ۱۳۶۹/۱۲/۲)

امام خامنه‌ای این روایت امام علی علیه السلام را در عمل نشان داده‌اند: «رَأْسُ الْعَقْلِ بَعْدَ الْإِيمَانِ بِاللَّهِ مُدَارَاةُ النَّاسِ» (محمودی، نهج السعادة فی مستدرک نهج البلاغه، ۱۴۱۸: ۲۲۵/۷) سر عقل بعد از ایمان به خدا مدارا با مردم است». رهبر انقلاب اسلامی هر ساله به مناسبت‌های اعیاد زندانیان غیر عمد را مورد عفو و بخشش قرار می‌دهند.

به عنوان نمونه، حضرت آیت الله خامنه‌ای به مناسبت عید سعید فطر با عفو و تخفیف مجازات تعداد ۲ هزار و ۳۷ نفر از محکومان دادگاه‌های عمومی، انقلاب، نظامی و تعزیرات حکومتی سراسر کشور موافقت کردند. رهبر معظم انقلاب اسلامی به مناسبت عید سعید غدیر و سالگرد پیروزی انقلاب عظیم اسلامی جمعی از محکومان دادگاه‌های عمومی،

انقلاب و نظامی را مورد عفو یا تخفیف مجازات قرار دادند (khamenei.ir). علاوه بر اینها در مواردی که مردم از روی جهل بی‌احترامی می‌کنند یا مسئولین خطاهای را مرتکب می‌شوند ایشان با سعه صدر از همه آنها می‌گذرد و در حقشان دعا می‌کند.

۴.۲.۲. احترام به آراء مردم

یکی دیگر از روش‌های مدارا در حکومت امیرالمؤمنین علی علیه السلام احترام به رأی و خواسته مردم است. نظر امام علی علیه السلام این است که حکومت باید به حق انتخاب مردم احترام بگذارد. مردم پس از قتل عثمان به خانه حضرت علی علیه السلام هجوم آوردند تا با او بیعت کنند. با اینکه مدتها بود که ولایت او را نپذیرفته بودند و سختی‌های زیادی بر ایشان وارد کرده بودند؛ اما وقتی در آن شرایط حساس پی به اشتباه خود بردند و از امام علیه السلام تقاضای پذیرش حکومت را کردند ایشان به رأی و نظر آنها احترام گذاشتند و با مدارا و گذشت نسبت به رفتارهای قبل آنها مسئولیت رهبری را پذیرفتند.

امام علی علیه السلام در خطبه ۹۲ نهج‌البلاغه در جواب آنها می‌فرماید: «وَ اعْلَمُوا أَنِّي إِنِ اجْتَبَيْتُكُمْ رَكِبْتُ بِكُمْ مَا أَعْلَمُ... وَإِن تَرَكْتُمُونِي فَأَنَا كَأَحَدِكُمْ وَ لَعَلِّي أَسْمَعُكُمْ وَ أَطَوِّعُكُمْ لِمَنْ وَ لَيْتُمُوهُ أَمْرُكُمْ وَ أَنَا لَكُمْ وَ زِيْرًا خَيْرٌ لَكُمْ مِنِّي أَمِيرًا»؛ آگاه باشید اگر دعوت شما را بپذیرم بر اساس آنچه که می‌دانم با شما رفتار می‌کنم.. اگر هم مرا رها کنید؛ چون یکی از شما هستم که شاید شنوا تر و مطیع تر از شما نسبت به رئیس حکومت باشم. در حالی که من وزیر و مشاور تان باشم بهتر است که امیر و رهبر شما گردم». (نهج‌البلاغه: خطبه ۹۲) با اینکه شرایط پذیرش حکومت بسیار سخت بود؛ اما در اینجا به رأی مردم احترام گذاشت و حکومت را قبول کرد. زیرا اصل در سیاست امیر مؤمنان علی علیه السلام این بیان است: «رَأْسُ السِّيَاسَةِ اسْتِعْمَالُ الرَّفْقِ». (آمدی، غررالحکم: ۴۱۳/۱). سر سیاست به کار بردن رفق و مدارا است. در کلام امیر بیان بهترین سیاست، سیاست همراه با مدارا توصیف شده است.

در مدت زمان رهبری امام خامنه‌ای انتخابات متعددی صورت گرفته است. ایشان بدون دخالت مستقیم؛ چه موافق و چه مخالف به رأی مردم احترام گذاشته است. تصمیم و

تشخیص مردم برای ایشان چه تشخیص درست باشد یا نادرست؛ مهم و قابل احترام است. ایشان می‌فرماید: «در این انتخابات، واقعاً احترام به رأی مردم است؛ احترام به تشخیص مردم است. باید در مقابل این تشخیص تسلیم شد. این يك مسئله است.» (بیانات رهبری در دیدار با اعضای مجلس خبرگان، ۱۳۸۸ / ۱۲ / ۶).

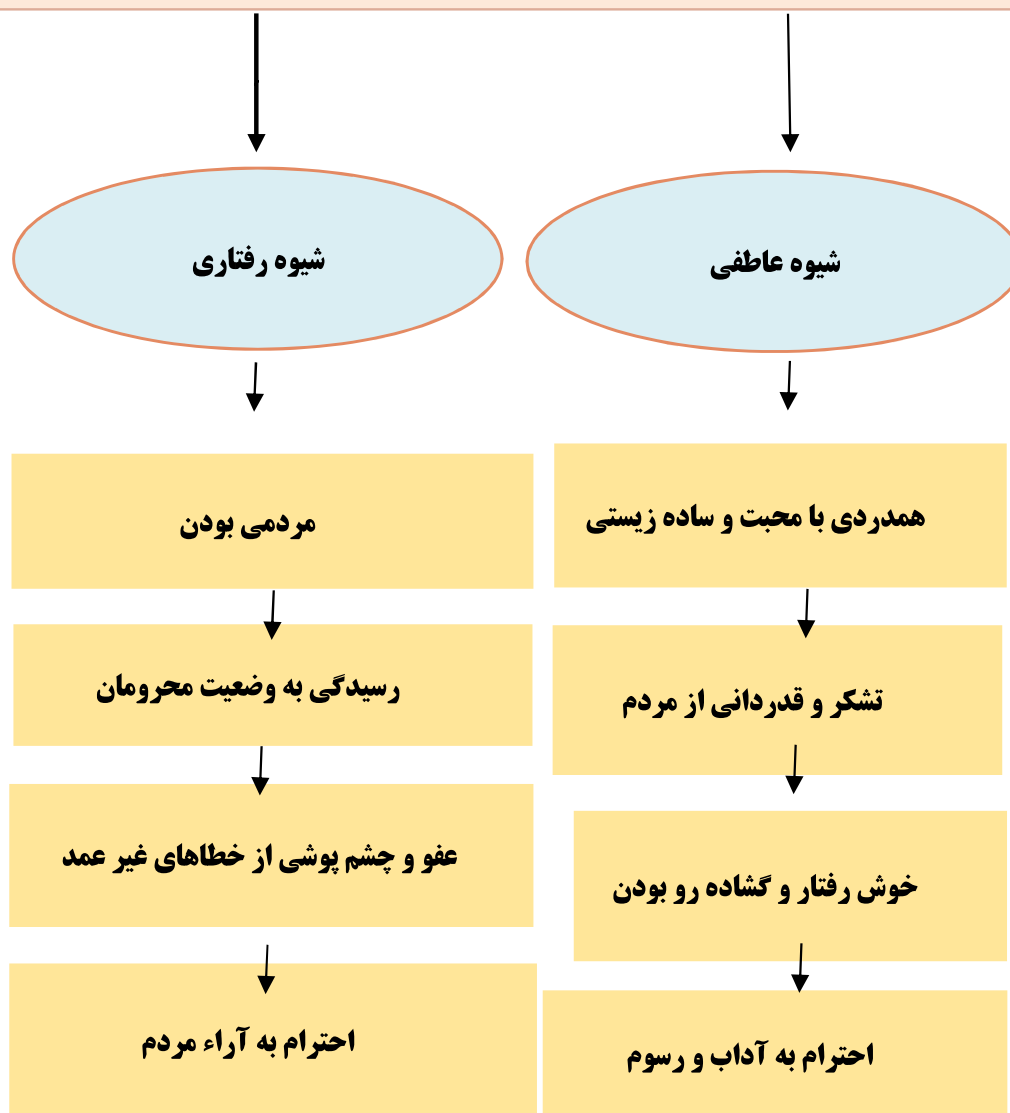
یکی از عوامل مهم در حکومت امام علی علیه السلام در مدارای با مردم، تلاش ایشان بر حفظ اسلام بود، در موارد متعددی با همدردی و احترام به مردم به دلیل حفظ نهال نوپای اسلام را از گزند منافقان بود. البته ایشان در مواردی به رأی و نظر مردم احترام می‌گذاشتند که به اصل اسلام ضرری وارد نشود همان کاری که امروزه ولایت فقیه در حکومت امروزی انجام می‌دهند. در عین حال در مواردی که احساس می‌کردند به اصل اسلام یا اجرای عدالت کوچکترین خدشه‌ای وارد می‌شد، ذره‌ای از مواضع خود کوتاه نمی‌آمدند و دست طمع‌کاران را از بیت المال کوتاه می‌کردند.

همین روش در حکومت داری رهبر حکیم انقلاب اسلامی موجب به وجود آمدن مواضع مختلفی از جانب ایشان شده است. یعنی تا جایی برای اصل نظام خطری احساس نکنند مدارا می‌کنند اما اگر برخلاف آن ثابت شود، قاطع و محکم در مقابل آن موضع می‌گیرند. یعنی همان طور که در فتنه‌ها، قاطع موضع خود را اعلام می‌نماید و ذره‌ای از بیان حق کوتاه نمی‌آید تا زمینه برای سوء استفاده دشمنان فراهم نشود، در مقابل مدارا یک اصل برای ایشان محسوب می‌شود. حتی در جایی که احترام به آراء مردم ممکن است مشکلات زیادی را در پی داشته باشد، اما روش ایشان احترام به خواسته‌های عموم مردم است.

۳. مدل مفهومی تحلیل مداراتی آیت الله خامنه‌ای

برای روشن شدن یک تحقیق از مدل مفهومی استفاده می‌شود. در این تحقیق نیز از مدل مفهومی زیر استفاده شده است.

تحلیل عملکرد مداراتی آیت الله خامنه‌ای با مردم بر اساس معارف نهج البلاغه

نتیجه‌گیری

رفق و مدارا می‌تواند نقش اساسی در برقراری ارتباط بین حاکمان و مردم داشته باشد. پیوند رفق و ایمان پیوندی تنگاتنگ و ناگسستنی است به گونه‌ای که هر چه آدمی در مراتب ایمان بالاتر رود، رفق و مدارای او افزون شود و اساساً آن که اهل رعایت رفق و مدارا در جهت حق است، اهل ایمان والاتری است. شیوه‌های رفتاری حاکم یک جامعه اسلامی ممکن است در عواطف و رفتار وی خود را نشان دهد. از شیوه‌های مدارای عاطفی رهبری با مردم، درک احساسات مردم است. رهبری می‌تواند با انتخاب نوع زندگی زندگی زاهدگونه در حد طبقات پایین جامعه درک واقعی از مردم را داشته باشد؛ این شیوه زندگی معصوم علیه السلام، در زندگی رهبر انقلاب اسلامی بروز یافته است. انتخاب زندگی ساده و زاهدانه نمود مدارا با همه قشرها به ویژه قشر ضعیف در جامعه است.

احترام به آراء مردم یکی دیگر از شیوه‌های مدارای حاکم اسلامی است. در زمان امام علیه السلام وقتی مردم از حکومت غاضبانه خسته شدند و خواستار حکومت معصوم علیه السلام شدند، با اینکه امیر بیان رغبتی به حاکم شدن نداشت اما به خواست مردم احترام گذاشت. رهبری که به آراء مردم همه جانبه احترام می‌گذارد و آن را می‌پذیرد به منزله‌ی مدارا کردن با مردم است. این مدارا در منش رهبر انقلاب اسلام نیز دیده شده است.

مردمی بودن، احترام به آداب و رسوم، عفو و چشم پوشی از خطاهای غیر عمد دیگران در رفتار و گفتار مقام معظم رهبری مشهود و نمایان است. گشاده رو بودن و رفتار خوب از اوصاف رهبران الهی است. نبود این صفت مهم در یک رهبر باعث پراکندگی مردم از اطراف وی خواهد بود. مردم شریف ایران در گام دوم انقلاب تحت ولایت رهبری که خود نمونه بارز مدارهای عاطفی و رفتاری است؛ در حال گذر و به سمت تمدن نوین اسلامی در حرکت هستند. امام خامنه‌ای در عین حال که جنبه‌های مهم مدارا را نسبت به مردم رعایت می‌کنند دیگران را نیز به آن فرا می‌خواند تا آرامش و پیشرفت به عنوان ثمره این ارزش اخلاقی در جامعه کام همه مردم را شیرین کند.

منابع

- قرآن کریم، ترجمه: ناصر مکارم شیرازی، تهران: دفتر مطالعات تاریخ و معارف اسلامی، ۱۳۸۰ ش.
- نهج البلاغه، ترجمه: محمد دشتی، چاپ سیزدهم، قم: مشهور، ۱۳۸۰ ش.
1. ابن منظور، محمد بن مکرم، لسان العرب، میردامادی، جمال‌الدین، ج ۱۴، چاپ سوم، بیروت: دارالفکر، ۱۴۱۴ ق.
 ۲. ابن میثم، میثم بن علی، شرح نهج البلاغه، محمدی مقدم، قربانعلی و دیگران، ۵ جلد، مشهد: ۱۳۷۵ ش.
 ۳. أحمد بن فارس بن زکریاء القزوینی الرازی، أبوالحسین، معجم مقاییس اللغة، عبدالسلام، محمد بن هارون، ج ۲، بی‌جا: دارالفکر، ۱۳۹۹ ق.
 4. آخوندی مصطفی، اخلاق مدیریت، سپاه پاسداران انقلاب اسلامی نمایندگی ولی فقیه، تهران: کوثر غدیر، ۱۳۸۲ ش.
 ۵. آقا جمال خوانساری، محمد بن حسین، شرح محقق بارع جمال‌الدین محمد خوانساری بر غرر الحکم و دُرر الکلم، ج ۱ و ۴، چاپ چهارم، تهران: دانشگاه، ۱۳۶۶ ش.
 ۶. آل اسحاق، یحیی و دیگران، مقاله «مستضعفان از منظر امام خامنه‌ای (مدظله العالی)؛ دکترین، اهداف و سیاست‌ها»، نشریه مطالعات بین‌رشته‌ای دانش راهبردی، شماره ۲۰، پاییز ۱۳۹۴ ش.
 ۷. بحرانی، حسین بن علی، سلوک عرفانی در سیره اهل بیت (علیهم‌السلام)، ۱ جلد، چاپ اول، تهران: وثوق، ۱۳۷۹ ش.
 ۸. ثقفی، ابراهیم بن محمد بن سعید بن هلال، الغارات (ط - القديمة) - قم، چاپ: اول، ۱۴۱۰ ق.

۹. جمعی از نویسندگان، امامت و رهبری، سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، نمایندگی ولی فقیه، قم، اداره آموزش‌های عقیدتی سیاسی، ۱۳۷۶ ش.
۱۰. جمعی از نویسندگان، رهبری فرزانه از نسل کوثر، قم، انتشارات یاقوت، ۱۳۸۱ ش.
۱۱. حسینی دشتی، سید مصطفی، معارف و معاریف (دایره المعارف جامع اسلامی)، ج ۵، تهران، موسسه فرهنگی آرایه، ۱۳۸۵ ش.
۱۲. خدمتی، ابوطالب، مقاله «قدرت در مدیریت اسلامی»، نشریه پژوهش‌های مدیریت راهبردی، شماره ۳۷، بهار ۱۳۸۵ ش.
۱۳. دلشاد تهرانی، مصطفی، سیره نبوی «منطق عملی»، جلد ۲، چاپ دوم، تهران، دریا ۱۳۸۳ ش.
۱۴. راغب الأصفهانی، أبو القاسم الحسین بن محمد، المفردات فی غریب القرآن، ج ۱، چاپ دوم، بیجا، دفتر نشر کتاب، ۱۴۰۴ ق.
۱۵. علمی، قربان، «مفهوم و جایگاه مدارا در حکومت از دیدگاه امام علی علیه السلام» حدیث، پژوهش‌های نهج البلاغه، شماره ۵۴، تابستان ۱۳۹۴ ش، از صفحه ۶۷ تا ۸۸.
۱۶. علی بن ابی طالب علیه السلام، امام اول، غرر الحکم، ترجمه: رسولی محلاتی، تهران: دفتر نشر فرهنگ اسلامی، ۱۳۷۸ ش.
۱۷. غرر الحکم، ترجمه انصاری قمی، تهران، محمد علی الانصاری القمی، ۱۳۳۷ ش.
۱۸. فلسفی، محمدتقی، عزت و ذلت از دیدگاه نهج البلاغه، تهران، بنیاد نهج البلاغه، ۱۳۷۹ ش.
۱۹. گروهی از اندیشمندان، اصول و شیوه‌های حکومت اسلامی در نهج البلاغه (مقالات کنگره چهارم و پنجم)، بنیاد نهج البلاغه، تهران - ایران، ۱۳۶۸ ش.
۲۰. گروهی از نویسندگان، «یادنامه کنگره هزاره نهج البلاغه» بنیاد نهج البلاغه، تهران، ۱۳۶۰ ش.

۲۱. لطفی، زهرا «مدارا و قاطعیت از منظر قرآن کریم» قم، مرکز اطلاعات و مدارک اسلامی، دانشگاه علوم و معارف قرآن کریم، ۱۳۸۸ش.
۲۲. محمودی، عباس، «اصول ایجاد همدلی ملت با دولت از منظر نهج‌البلاغه با تطبیق بر نهج‌البلاغه»، پژوهشنامه علوم حدیث تطبیقی، شماره ۵، ۱۳۹۵ش.
۲۳. محمودی، محمد باقر، نهج السعادة فی مستدرک نهج‌البلاغه، ۱۴ جلد، تهران، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، ۱۴۱۸ق.
۲۴. مغنیه، محمد جواد، در سایه سار نهج‌البلاغه ترجمه: فی ظلال نهج‌البلاغه، ج ۵، قم، دارالکتاب الإسلامی، ۱۳۸۷ش.
۲۵. مکارم شیرازی، ناصر، اخلاق اسلامی در نهج‌البلاغه (خطبه متقین)، ۲ جلد، چاپ اول، قم، نسل جوان، ۱۳۸۵ش.
۲۶. پیام‌امام امیرالمؤمنین علیه السلام، ج ۳، تهران، دارالکتب الإسلامیة، ۱۳۷۵ش.
۲۷. نراقی، احمد بن محمد مهدی، معراج السعادة، جلد ۱، چاپ ششم، قم، موسسه انتشارات هجرت، ۱۳۷۸ش.
۲۸. نراقی، مهدی بن ابی‌ذر، جامع السعادات، جلد ۱، بیروت، مؤسسة الأعلمی للمطبوعات، ۱۲۰۹ق.
۲۹. نواب لاهیجی، محمد باقر محمود، شرح نهج‌البلاغه، تهران، اخوان کتابچی، بی‌جا.
۳۰. یوسفیان، نعمت الله، «ساده زیستی روحانیت»، نشریه پیام، شماره ۸۷، از ۲۸ تا ۴۸، ۱۳۸۶ش.

۳۱. <https://www.mashreghnews.ir/news>

۳۲. <https://www.porseman.com/article>

33. <https://www.khabaronline.ir/news/>

<http://farsi.khamenei.ir/34-34>

